

ГРАФОАНАЛІТИЧНИЙ МЕТОД ОЦІНКИ ІНТЕНСИВНОСТІ ВПЛИВУ ЗОВНІШНІХ ЧИННИКІВ НА ПІДПРИЄМНИЦЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ В РОЗДРІБНІЙ ТОРГІВЛІ

Анотація. Запропоновано та обґрунтовано графоаналітичний метод оцінки інтенсивності впливу зовнішніх чинників на підприємницьку діяльність в роздрібній торгівлі, який ґрунтується на розробленій багатофакторній регресійній моделі. Представлений метод оцінки дозволяє проводити ранжування кількісного виміру інтенсивності впливу як окремого зовнішнього чинника на результативний показник, так і впливу всієї сукупності чинників, навіть за умов їх різної спрямованості.

Ключові слова: чинники, підприємницька діяльність, роздрібна торгівля, зовнішнє середовище, інтенсивність впливу, метод, оцінка.

M.V. CHORNA

Kharkiv State University of Food Technology and Trade

A.S. DYADIN

Kharkiv National University of Internal Affairs

GRAPHIC-ANALYTICAL METHOD FOR INTENSITY EVALUATION OF EXTERNAL FACTORS INFLUENCE ON ENTREPRENEURIAL ACTIVITIES IN RETAIL TRADING

Abstract. The main purpose of the article is development and implementation of graphic-analytical method for quantitative evaluating intensity of influence among external factors on entrepreneurial activities in retail trading.

The article presents a general evaluating technology for intensity of influence among environmental factors on entrepreneurial activities in retail trading. The method for evaluating intensity of influence among mentioned factors has been based by using elasticity figures of population mean, which makes it possible to rank the factors' influence on the effective rate. The graphic-analytical method for evaluating the intensity of influence among external factors on entrepreneurial activities in retail trading has been suggested; the method has been based on discovered multivariate regression model and the method is capable to determine intensity of influence for a complex of factors, even so, the factors are focused variously.

The advantages of the proposed methodological approach consist of the following: detectability for not only overall intensity of simultaneous influence among external factors, but also the influence of each factor taken separately; reasonableness of quantitative figures in influence intensity leads to unique economic interpretation of the results; flexibility of the proposed methodical approach makes it possible to adapt the approach in evaluating a complex of factors of any kind.

Keywords: factors, entrepreneurial activities, retail trading, environment, intensity of influence, method, evaluating.

Постановка проблеми. В сучасних умовах впливу глобалізаційних процесів на розвиток національної економіки та постійного посилення конкурентності бізнес-середовища дослідження чинників впливу набуває все більшої актуальності. Швидка динамічність економічних процесів в Україні відбивається у поглибленні та посиленні взаємозв'язків між суб'єктами господарювання та зовнішнім середовищем.

Підприємства торгівлі, порівняно з іншими галузями, функціонують в умовах інтенсивної конкуренції. Внаслідок цього чинники зовнішнього середовища мають значний вплив на розвиток підприємницької діяльності торговельних підприємств. Будь-яке підприємство, як відкрита соціально-економічна система, функціонує в певному середовищі та взаємодіє зі значною кількістю елементів. Саме тому ефективність

підприємницької діяльності залежить від впливу широкого спектру чинників врахування взаємодії яких має визначальний аспект при прийнятті управлінських рішень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням дослідження, групування, класифікації, деталізації, галузевої специфікації та систематизації чинників впливу присвячено багато наукових публікацій таких видатних вчених як П. Друкер, М. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури, Ф. Котлер, М. Портер, Ю. Б.Іванов, О. М.Тищенко, А. А. Мазаракі, Н. М. Ушакова, В. С. Марцин та інші.

Надбання результатів наукових досліджень, висвітлені у сучасній економічній літературі, дозволяють виділити дві основні групи чинників впливу, які у класичному розумінні прийнято поділяти в залежності від макросередовища (зовнішні чинники, чинники зовнішнього оточення) та мікросередовища (внутрішні чинники, чинники внутрішнього оточення) функціонування об'єкта дослідження [1, 2]. При цьому найбільш розповсюдженим є поділ зовнішніх чинників на демографічні, економічні, природні, технічні, політичні, культурні чинники; а в групу внутрішніх чинників відносять такі: постачальники, маркетингові посередники, споживачі (клієнти), конкуренти та контактні аудиторії [1]. «До категорії зовнішніх чинників належать політичні, науково-технічні, соціально-економічні та екологічні чинники. Таке трактування чинників носить макроекономічні риси» [3, с.90].

Фахівці з менеджменту фактори зовнішнього середовища деталізують на чинники прямої дії (споживачі, конкуренти, постачальники, державні органи влади тощо) та непрямой дії (міжнародне оточення, науково-технічний прогрес, політичні й соціально-культурні події, стан економіки тощо) [4-7].

Оскільки зовнішнє середовище функціонування підприємств в окремих галузях має свою специфіку, то особливої уваги заслуговують дослідження у яких науковці виокремлюють чинники з урахуванням галузевих особливостей роздрібної торгівлі та наводять деталізацію чинників.

Так, визнані науковці у сфері економіки торгівлі А. А. Мазаракі та Н. М. Ушакова виділяють такі чинники: етап життєвого циклу підприємства, рівень кон'юнктури в економіці загалом, рівень інфляції, купівельна спроможність населення, господарське (й особливо податкове) законодавство, стан фінансового і валютного ринків, посилення конкуренції в галузі, посилення монополізму на ринку [8, с. 115]. В. С. Марцин серед чинників виділяє: обсяг і структура споживчого ринку, обсяг і структура пропозиції споживчих товарів, стан конкуренції на регіональному товарному ринку, державне регулювання торговельної діяльності, загальна макроекономічна ситуація у країні [9, с. 112-119]. В. В. Герасименко та А. М. Хижина до переліку зазначених раніше чинників відносять ще й зміну рівня доходів населення, появу на ринку нових товарів і брендів, економічну кризу [10, с. 44].

З позиції концепції ринковоорієнтованого управління товарооборотом підприємства роздрібної торгівлі І.В. Височин виділяє зовнішнє та внутрішнє середовище діяльності підприємства. При цьому зовнішнє середовище містить такі елементи: ринкова кон'юнктура, місткість ринку споживчих товарів, законодавча база, конкуренти, постачальники, інші зацікавлені особи, інфраструктура ринку споживчих товарів, ринкова частка підприємства.

Внутрішнє середовище діяльності підприємства – такі: ресурсне забезпечення підприємства, формування системи продаж, узгодженість функціональних підрозділів підприємства, інструменти торговельного маркетингу [11].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Однак, незважаючи на велику кількість наукових праць, присвячених теоретичним та практичним аспектам класифікації зовнішніх чинників впливу, залишаються невирішеними деякі важливі аспекти, а саме: дискусійними є сучасні підходи щодо формування переліку зовнішніх чинників впливу на підприємницьку діяльність; відсутність чіткого зв'язку між теоретичними та практичними результатами досліджень впливу чинників; виокремлення обмеженого переліку чинників у рамках спеціальних наукових досліджень або окремих аспектах діяльності підприємства не дозволяють їх використовувати для підприємств роздрібної торгівлі; відсутність прикладного інструментарію дослідження зовнішніх чинників та кількісної оцінки інтенсивності їх впливу.

Мета статті. Основною метою наукової статті є розробка та імплементація графоаналітичного методу кількісної оцінки інтенсивності впливу зовнішніх чинників на підприємницьку діяльність в роздрібній торгівлі.

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на значну активність наукових досліджень щодо визначення впливу зовнішніх чинників на підприємницьку діяльність результати досліджень мають більш теоретичний характер. Однак враховуючи залежність ефективності підприємницької діяльності від чинників зовнішнього оточення виникає необхідність саме прикладних досліджень та можливості кількісної оцінки впливу чинників. Загальна технологія оцінки інтенсивності впливу чинників зовнішнього середовища на підприємницьку діяльність у сфері роздрібної торгівлі наведена на рис. 1.

При цьому визначення зовнішніх чинників впливу повинно ґрунтуватися на певних правилах в залежності від об'єкту дослідження:

1. Врахування галузевих особливостей об'єкту дослідження як під час виокремлення чинників впливу так і при визначенні результуючого показника. У якості результуючого (залежного) показника було обрано роздрібний товарооборот, який за своїм сутнісно-економічним значенням визначає паритетність ефективності підприємницької діяльності у роздрібній торгівлі.

2. Виокремлення чинників, які мають найбільший вплив на результуючий показник, прийнято здійснювати за допомогою кореляційного аналізу. Кореляційна залежність виникає тоді, коли одна з величин залежить не тільки від заданої другої, а й від деяких випадкових факторів. Зазначимо, що кореляція являє собою статистичну залежність між величинами, яка може не мати як строго функціонального характеру, так і змістового зв'язку. Саме тому виокремлення чинників доцільно проводити за сутнісно-змістовим критерієм за допомогою коефіцієнта кореляції.

3. Сукупність чинників повинна виключати дублювання показників, які за своїм економічним значенням мають рівнозначну характеристику.

На основі проведеного теоретичного контент-аналізу існуючих наукових робіт щодо визначення зовнішніх чинників впливу на підприємницьку діяльність у роздрібній торгівлі а також наявну методологічну базу статистичної інформації з метою виявлення рівня інтенсивності впливу доцільно враховувати такі чинники.

1. Політичні чинники – мають опосередкований вплив на роздрібну торгівлю, який відбивається у зміні основних економічних показників. При цьому найбільш розповсюдженим чинником макроекономічного розвитку підприємницької діяльності є: E_1 - ВВП на душу населення у національній валюті; E_2 - ВВП на душу населення у доларовому еквіваленті. Однак, проведений кореляційний аналіз свідчить, що найбільш щільніший зв'язок з результуючим фактором має саме E_1 ($r=0,96$) на відміну від E_2 ($r=-0,024$).

2. Соціально-економічні чинники – мають найвагоміше значення для розвитку будь-якої галузі і для роздрібно торгівлі зокрема. Серед значної кількості чинників даної групи, які характеризують розвиток галузі роздрібно торгівлі доцільно проаналізувати такі: E_3 – наявність об'єктів роздрібно торгівлі підприємств (юридичних осіб) на кінець року; E_4 – капітальні інвестиції у діяльність підприємств роздрібно торгівлі; E_5 – індекс споживчих цін; E_6 – індекс фізичного обсягу роздрібно торгівлі.

До чинників, які характеризують рівень доходів населення віднесено: E_7 – доходи населення; E_8 – витрати населення на придбання товарів та послуг; E_9 - номінальна заробітна плата; E_{10} – індекс реальної заробітної плати.

Група демографічних чинників містить: E_{11} - наявне населення; E_{12} - економічно активне населення.

До науково-технічних (інноваційних) чинників віднесено E_{13} - фінансування витрат на виконання наукових та науково-технічних робіт за галузями наук.

Проведена оцінка кореляційного зв'язку між обраними чинниками та факторним критерієм дозволяє зробити висновок, що: чинники E_1 , E_3 , E_7 , E_8 , E_9 , E_{11} мають сильний вплив (щільний зв'язок) на роздрібний товарооборот; чинники E_4 , E_6 , E_{10} , E_{12} помірно впливають на результуючий показник; чинники E_2 , E_5 , E_5 мають слабкий вплив на роздрібний товарооборот.

З метою отримання багатофакторної моделі, яка б з високою достовірністю та адекватністю описувала залежність результуючого показника від чинників зовнішнього середовища, у якості незалежних показників було обрано ті, які мають щільний зв'язок.

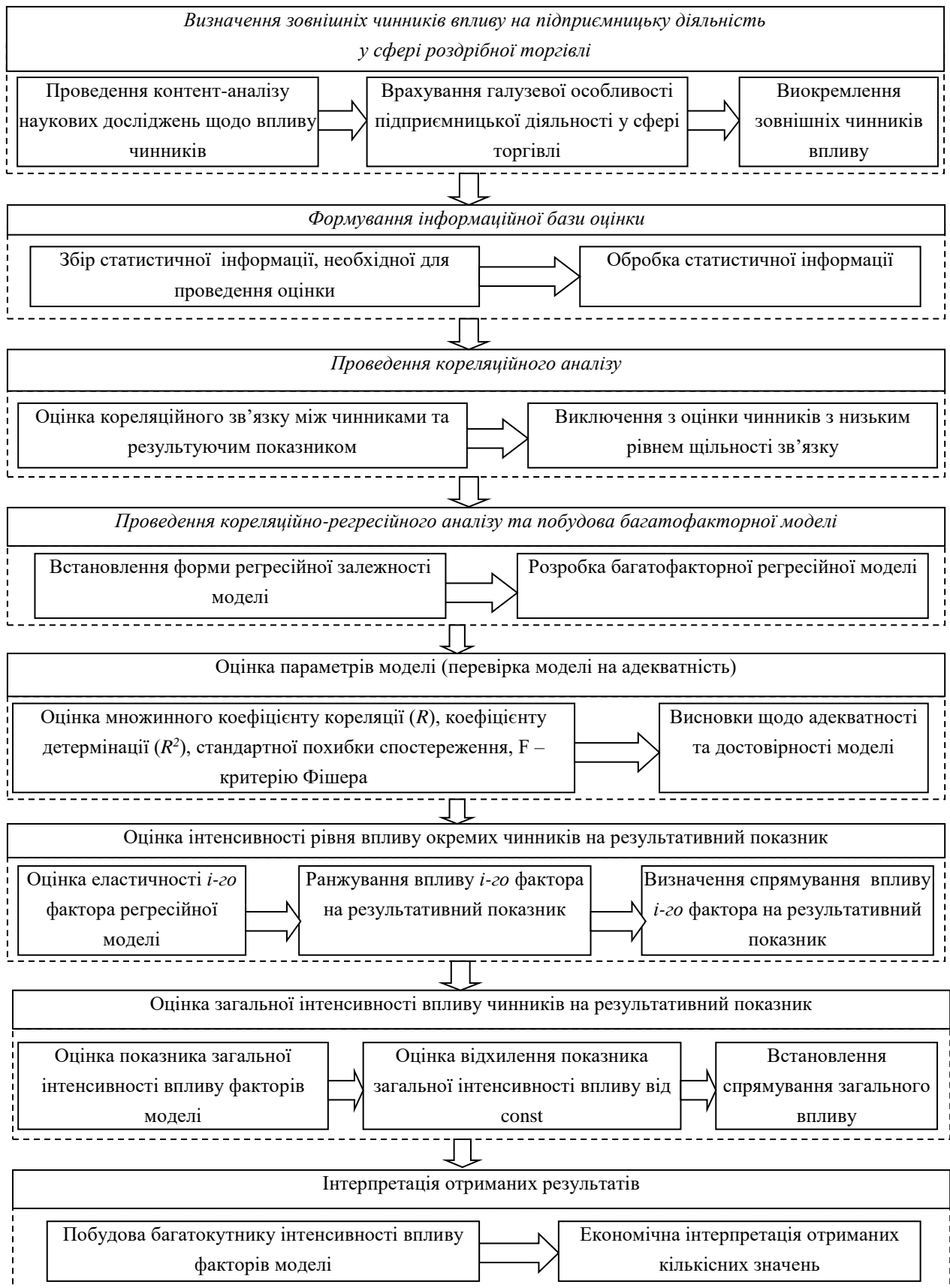

Рис. 1. Технологія оцінки інтенсивності впливу чинників зовнішнього середовища на підприємницьку діяльність у сфері роздрібної торгівлі

На основі проведення кореляційно-регресійного аналізу було побудовано багатофакторну модель, яка має таку лінійну залежність:

$$Y = -1350,89 + 3,73 X_1 + 1,38 X_2 + 0,11 X_3 + 0,0002 X_4 + 0,029 X_5 + 0,026 X_6, \quad (1)$$

де Y - роздрібний товарооборот;

X_1 – ВВП на душу населення у національній валюті;

X_2 – наявність об'єктів роздрібної торгівлі;

X_3 – індекс фізичного обсягу роздрібного товарообороту;

X_4 – витрати населення на придбання товарів та послуг;

X_5 – номінальна заробітна плата;

X_6 – наявне населення.

Перевірка якості багатофакторної регресійної моделі свідчить про її адекватність оскільки множинний коефіцієнт кореляції (R) дорівнює 0,999, коефіцієнт детермінації (R^2) складає 0,999, нормований R^2 дорівнює 0,999. Таким чином, наведена модель відображають тісний зв'язок між досліджуваним показником та обраними параметрами моделі.

При цьому важливим аспектом є можливість визначення кількісної сили впливу на результативний показник кожного з факторів моделі, що дозволяє достовірно інтерпретувати отриману інформацію.

Саме тому, пропонується визначати рівень інтенсивності впливу за допомогою середніх за сукупністю показників еластичності, які для багатофакторної лінійної регресійної моделі мають такий вигляд [12]:

$$\overline{El}_i = a_i * \frac{\overline{X}_i}{\overline{Y}}, \quad (2)$$

де \overline{El}_i – еластичність i -го фактора регресійної моделі;

a_i – невідома константа (коефіцієнт) i -го фактора регресійної моделі;

\overline{X}_i – середнє значення i -го фактора регресійної моделі;

\overline{Y} – середнє значення результуючого показника регресійної моделі;

Результати проведених розрахунків за формулою 2 наведено у таблиці 1.

Таблиця 1

Розрахунок еластичності факторів регресійної моделі

	Y	X_1	X_2	X_3	X_4	X_5	X_6
\overline{Y}	338,6						
\overline{X}_i		28,1	61,8	104,2	1016928,9	2655,7	45605,1
a_i		3,73	1,38	0,11	0,0002	0,029	0,026
\overline{El}_i		0,310	0,252	0,033	0,705	0,224	3,467
Спрямування впливу i -го фактора на Y		↗	↗	↗	↗	↗	↗
↗ - свідчить про прямий вплив i -го фактора на Y . ↘ - свідчить про зворотній зв'язок i -го фактора та Y .							

Коефіцієнт еластичності дозволяє визначити на скільки відсотків зміниться значення результативного показника при зміні значення незалежного фактору на один відсоток. При цьому важливим є визначення

зв'язку між показниками: якщо $\overline{El}_i > 0$, то X_i має прямий вплив на Y , тобто при зростанні X_i значення Y також буде збільшуватись; якщо $\overline{El}_i < 0$, то X_i має зворотній вплив на Y , тобто при зростанні X_i значення Y буде знижуватись.

Середні показники еластичності дозволяють проводити ранжування їх впливу на результативний показник. Зазначимо, що найбільший вплив на зміну роздрібного товарообороту мають фактори X_6 та X_3 , які сприяють його зростанню.

Визначення впливу окремого чинника має часткове методичне значення, однак найбільш актуальним є можливість визначення методу кількісної оцінки інтенсивності впливу одночасно всіх факторів моделі.

Оскільки регресійна модель складається з шести факторів, то визначати їх вплив пропонуємо за допомогою площі багатокутника, в якому кількість вершин та сторін дорівнює кількості факторів. При цьому значення інтенсивності впливу фактора (довжина радіуса кола, який описує такий многокутник) дорівнює значенню:

$$I_{X_i} = 1 + \overline{El}(X_i), \quad (3)$$

де I_{X_i} – кількісне значення інтенсивності впливу фактора X_i ;

$\overline{El}(X_i)$ – значення середньої еластичності фактора X_i , який кількісно характеризує вплив X_i на результативне значення Y , тобто показує на скільки відсотків зміниться Y при зміні X_i на один відсоток.

Якщо $\overline{El}(X_i) > 0$, то значення $I_{X_i} > 1$; якщо $\overline{El}(X_i) < 0$, то значення $I_{X_i} < 1$.

Площу такого багатокутника необхідно визначати як суму площ трикутників за двома векторами та куту між ними. У загальному вигляді площа трикутника визначається за формулою:

$$S = \frac{1}{2} \times a \times b \times \sin \gamma, \quad (4)$$

де S – площа трикутника;

a, b – довжина сторін (векторів) трикутника;

$\sin \gamma$ – синус кута між сторонами a, b .

Враховуючи те, що кількість факторів впливу дорівнює шести, то кут трикутника дорівнює 60° . Оскільки кількість факторів дорівнює кількості створених трикутників, то формула 4 трансформується у такий вигляд:

$$S = \sum_n^{i=1} S_i, \quad \left\{ \begin{array}{l} S_1 = \frac{1}{2} I_{X_1} I_{X_2} \sin 60^\circ; \quad S_2 = \frac{1}{2} I_{X_2} I_{X_3} \sin 60^\circ; \\ S_3 = \frac{1}{2} I_{X_3} I_{X_4} \sin 60^\circ; \quad S_4 = \frac{1}{2} I_{X_4} I_{X_5} \sin 60^\circ; \\ S_5 = \frac{1}{2} I_{X_5} I_{X_6} \sin 60^\circ; \quad S_6 = \frac{1}{2} I_{X_6} I_{X_1} \sin 60^\circ. \end{array} \right. \quad (5)$$

де S – показник загальної інтенсивності впливу факторів моделі (площа багатокутника, яка характеризує сукупний рівень впливу);

I_{X_i} – кількісне значення інтенсивності впливу фактора X_i .

В процесі математичних перетворень формула 5 набуває такого вигляду:

$$S = \frac{1}{2} \sin 60^\circ (I_{X1}I_{X2} + I_{X2}I_{X3} + I_{X3}I_{X4} + I_{X4}I_{X5} + I_{X5}I_{X6} + I_{X6}I_{X1}). \quad (6)$$

При цьому, за умови відсутності впливу всіх чинників, значення I_{Xi} буде дорівнювати 1. Отже, сукупний рівень інтенсивності впливу факторів моделі складатиме $S_0=2,598$. Це значення є константою, порівняння з якою дозволяє зробити висновок про загальний позитивний/негативний вплив чинників:

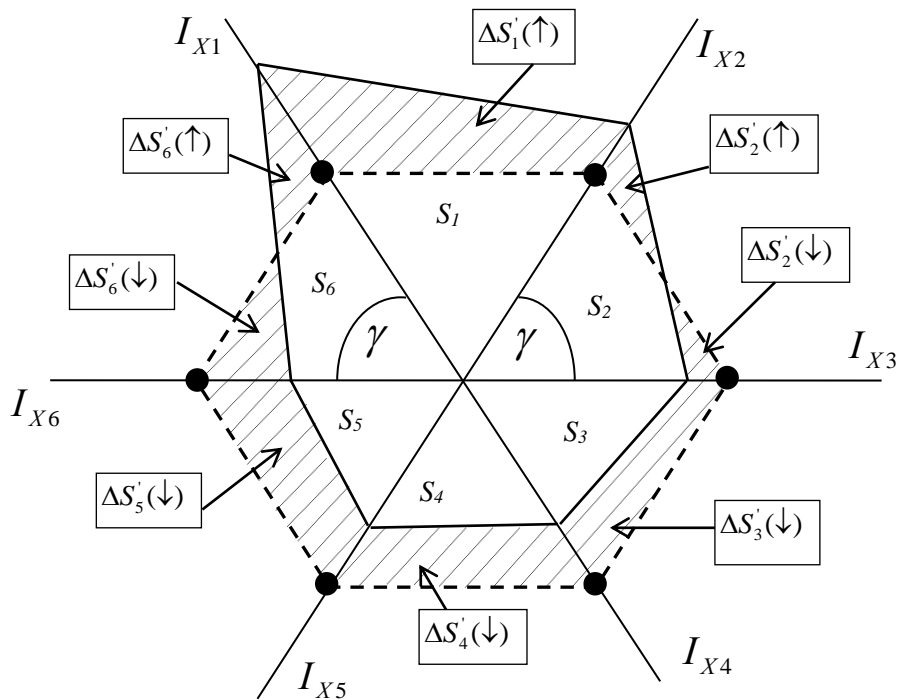
$$\Delta S = S - S_0 = S - 2,598 (const), \quad (7)$$

$$\left. \begin{array}{l} \text{якщо } S > const \Rightarrow \Delta S > 0 \Rightarrow \text{сукупний вплив чинників є позитивним;} \\ \text{якщо } S < const \Rightarrow \Delta S < 0 \Rightarrow \text{сукупний вплив чинників є негативним.} \end{array} \right\}$$

При цьому площа відхилення $\Delta S'_i$, яка визначає відстань від S_i може мати два спрямування:

- 1) позитивно впливати на зміну результативного показника $\Delta S'_i(\uparrow)$, що відбувається при умові, що $I_{Xi} > 1$;
- 2) негативно впливати $\Delta S'_i(\downarrow)$, якщо $I_{Xi} < 1$.

Такий методичний підхід дозволяє визначити інтенсивність впливу сукупності чинників, навіть при умові різної їх спрямованості. Тобто при умові коли декілька чинників мають позитивний вплив, а деякі – негативний. Графічно такий багатокутник представлено на рис. 2.

●	- точка у якій значення $I_{Xi}=1$;
	- площа відхилення $\Delta S'_i$, яка показує відхилення рівня інтенсивності впливу чинників від S_i ;
- - - -	- контур який описує площу S_0 ;
.....	- контур який описує площу S .

Рис. 2. Графоаналітичний метод оцінки інтенсивності впливу чинників

Застосування представленого методичного підходу дозволяє визначити інтенсивність впливу як окремого чинника на зміну роздрібного товарообороту, так і впливу всієї сукупності чинників, що відбиває загальні тенденції результуючого показника.

Для апробації та математичного підтвердження достовірності представленого методичного підходу було проведено його апробацію за даними 2007-2015 рр. Початковим етапом застосування графоаналітичного методу оцінки є визначення проміжних значень оцінки: приріст значення кожного з чинників у відповідному році; вплив чинників з урахуванням еластичності факторів регресійної моделі.

Наступним кроком є визначення кількісного значення інтенсивності впливу кожного з факторів моделі за формулою 3. При цьому, зауважимо, що I_{Xi} є коефіцієнтним показником на відміну від значення середньої еластичності фактора X_i , отже його необхідно математично привести до відповідного вигляду. Крім цього, визначимо інтенсивність впливу сукупності чинників (S) та відповідно площу відхилення $\Delta S'_i$ (табл. 2).

Таблиця 2

Результати розрахунку інтенсивності впливу сукупності чинників регресійної моделі за графоаналітичним методом оцінки

Роки	Кількісне значення інтенсивності впливу фактора, I_{Xi} (у коефіцієнтах)						S	ΔS	$\Delta S'_i$	$T_i(Y)$
	ΔX_1	ΔX_2	ΔX_3	ΔX_4	ΔX_5	ΔX_6				
2008	1,100	0,991	0,997	1,219	1,076	0,979	2,9173	0,319	(↑)	1,368
2009	0,990	0,969	0,975	1,013	1,012	0,967	2,5329	-0,065	(↓)	0,942
2010	1,059	0,997	1,020	1,122	1,037	0,981	2,7877	0,190	(↑)	1,222
2011	1,071	0,996	1,001	1,166	1,042	0,979	2,8212	0,223	(↑)	1,246
2012	1,023	0,990	1,000	1,111	1,034	0,987	2,7245	0,126	(↑)	1,157
2013	1,011	0,990	0,998	1,063	1,017	0,994	2,6617	0,064	(↑)	1,069
2014	1,034	0,964	0,995	1,007	1,014	0,992	2,6030	0,005	(↑)	1,012
2015	1,080	1,000	0,997	1,127	1,044	0,851	2,6783	0,080	(↑)	1,112

$T_i(Y)$ – темпи зміни роздрібного товарообороту (до попереднього року)

За даними табл. 2 можна зробити висновки, що у 2009 р. інтенсивність впливу сукупності чинників регресійної моделі сприяла зниженню роздрібного товарообороту. Такі ж тенденції підтверджує й темп роздрібного товарообороту, який у 2009 р. дорівнював 0,942. При цьому загальна негативна інтенсивність впливу перевищує позитивну, оскільки $\Delta S < 0$.

Інші роки характеризуються зростанням U під впливом сукупності чинників. Найбільший позитивний вплив, який призвів до зростання роздрібного товарообороту у 2014 р. спричинило зростання ВВП на душу населення; збільшення витрат населення на придбання товарів та послуг; підвищення номінальної заробітної плати. Негативно вплинуло на роздрібний товарооборот зниження кількості об'єктів роздрібної торгівлі; погіршення індексу фізичного обсягу роздрібного товарообороту та зменшення кількості наявного населення. При цьому загальна позитивна інтенсивність впливу перевищує негативну, оскільки $\Delta S > 0$.

У 2015 р. зростанню роздрібного товарообороту сприяло зростання ВВП на душу населення; збільшення витрат населення на придбання товарів та послуг; підвищення номінальної заробітної плати. При цьому серед негативного впливу можна відзначити лише погіршення індексу фізичного обсягу роздрібного товарообороту та зменшення кількості наявного населення. Зауважимо, що незначна зміна кількості об'єктів

роздрібної торгівлі не спричинила змін у динаміці роздрібного товарообороту. При цьому загальна позитивна інтенсивність впливу перевищує негативну, оскільки $\Delta S > 0$.

Результати оцінки графічно це представлено на рис. 3.

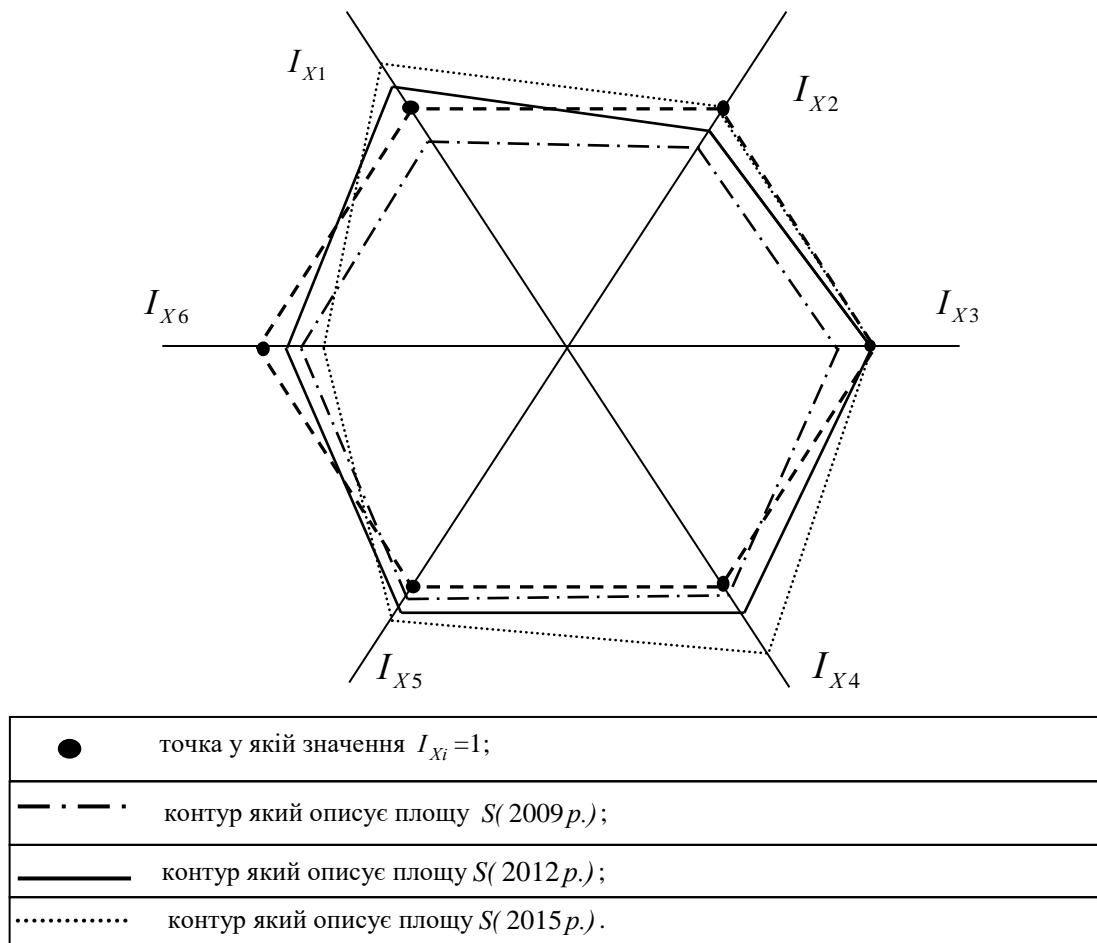

Рис. 3. Графічне представлення результатів оцінки інтенсивності впливу чинників на роздрібний товарооборот

Висновки і пропозиції. Результатом проведеного дослідження є обґрунтування графоаналітичного методу оцінки інтенсивності впливу зовнішніх чинників на підприємницьку діяльність у сфері роздрібної торгівлі. Основними перевагами запропонованого методичного підходу є: можливість виявлення як загальної інтенсивності одночасного впливу зовнішніх чинників, так і впливу кожного з них окремо; простота застосування та обґрунтованість кількісних значень інтенсивності впливу приводять до однозначності економічної інтерпретації отриманих результатів; універсальність представленого методичного підходу дозволяє адаптувати його до оцінювання будь-якої системи чинників.

Література

1. Котлер Ф. Маркетинг менеджмент / Пер. с англ. под ред. Л.А. Волковой. – СПб.: Питер, 2000. – 752с.
2. Теоретичні основи конкурентної стратегії підприємства: монографія / [Іванов Ю. Б., Тищенко О. М. та ін.] ; за заг. ред. Ю. Б. Іванова, О. М. Тищенко. – Х. : ВД “ІНЖЕК”, 2006. – 384 с.
3. Вітлінський В. В. Ризикологія в економіці та підприємстві: Монографія. Вітлінський В. В., Великоіваненко Г. І — К.: КНЕУ, 2004. – 480 с.
4. Кузьмін О.Є., Основи менеджменту: Підручник. / Кузьмін О.Є., Мельник О.Г. – К.: Академвидав, 2003. – 416 с.
5. Мескон М., Основи менеджмента / Мескон М., Альберт М., Хедоури Ф.; Пер. с англ. — М.: Дело, 1992. – 702 с.

6. Портер М. Международная конкуренция. / М. Портер; [пер. с англ. под ред. В. Д. Щетинина]. – М.: Международные отношения, 1993. – 896 с.
7. Друкер П. Эффективность управления. Экономические задачи и оптимальные решения / П. Друкер: [пер. с англ.]. – М.: ФАИР-ПРЕСС, 1998. – 288 с.
8. Мазаракі А. А. Економіка торговельного підприємства : підруч. для вузів / А. А. Мазаракі. / під ред. проф. Н. М. Ушакової. – К. : Хрещатик, 1999. – 800 с.
9. Марцин В. С. Економіка торгівлі : підручник / В. С. Марцин. – К. : Знання, 2006. – 402 с.
10. Герасименко В. Потребительское поведение в посткризисный период на российских FMCG рынках / В. Герасименко, А. Хижина // Маркетинг. – 2012. – № 3 (124). – С. 43-52.
11. Височин І.В. Управління товарооборотом підприємств роздрібної торгівлі : монографія / І.В. Височин. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2012. – 544 с.
12. Лопатюк Р.І. Прогнозування рівня інвестиційної діяльності підприємств аграрної сфери [Електронний ресурс]/ Р.І. Лопатюк // Ефективна економіка. – 2013. - №4. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1967&p=1>.

"Рецензія: " . 28.04.2017

"Надрукована: "

"Рецензент: зав. кафедри фінансів, аналізу та страхування ХДУХТ д.е.н. проф. Крутова А.С.